

Добрая миссия (СГ, №19 от 13.03.2021).

В нескольких случаях лексемы, маркирующие ценность добро, выполняют главную синтаксическую функцию, придавая особую экспрессивную окраску и реализуя функционально-стилевое назначение в предложении.

Доброта победит все (В, №140 от 08.12.2020);

Доброта лечит (СГ, №112 от 17.06. 2020).

В некоторых заголовках анализируемых изданий ценность добро представлена лексемой доброта. Тесная близость семантики лексем добро и доброта определяется общностью корня. Словарь С.И. Ожегова определяет добро как «нечто положительное, хорошее, полезное, противоположное злу», доброту – как «отзывчивость, душевное расположение к людям, стремление делать добро другим» [4].

Заключение. Творить добро – душевная потребность человека. Нельзя не обратить внимание на элемент пропаганды тех или иных ценностей, присутствующий в заголовках, в каких-то случаях более скрытый, в каких-то – явный. СМИ во многом определяют ценности, которые необходимо вырабатывать у населения. Большая часть граждан привыкла получать социальнонаправленную информацию от СМИ, пользуясь распространяемыми ими оценками или стандартами восприятия тех или иных общественных процессов. А добро – это высший нравственный закон, следуя постулатам которого человек выполняет свое главное предназначение на Земле. Добро – цель, к которой мы должны стремиться.

1. Горегляд, Е. Н. Ценностные ориентации белорусской и туркменской молодежи / Е. Н. Горегляд // Наука - образованию, производству, экономике : материалы 74-й Региональной научно-практической конференции преподавателей, научных сотрудников и аспирантов, Витебск, 18 февраля 2022 г. – Витебск : ВГУ имени П. М. Машерова, 2022. – С. 169-171. URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/31646> (дата обращения 11.09.2022).

2. Гуревич, С.М. Газета: вчера, сегодня, завтра / С.М. Гуревич. – М.: АспектПресс, 2004. – 288 с.

3. Гусейнов, А.А. Этика: учебник / А.А. Гусейнов, Р. Г. Апресян. – М.: Гардарики, 2000. – 472 с.

4. Карсавин, Л.П. Добро и зло: малые сочинения / Карсавин Л.П. – СПб, 1994. – С. 250-284.

5. Ожегов, С.И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова; Российская АН, Ин-т рус. яз., Российский фонд культуры. – М. : Азъ, 1994. – 907 с.

АСАБЛІВАСЦІ СЕМАНТЫЗАЦЫІ РЭЛІГІЙНАГА СВЕТАПОГЛЯДУ БЕЛАРУСАЎ У ДЫЯЛЕКТНАЙ ФРАЗЕАЛОГІІ ВІЦЕБШЧЫНЫ

Рымша У.А.,

*студэнтка 3 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г.Віцебск, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік – Дзядова А.С., канд. філал. навук, дацэнт*

Ключавыя словы. Дыялектная фразеалогія, канатацыя, семантызацыя, фразеалагічная адзінка, этнамоўная карціна свету.

Keywords. Dialect phraseology, connotation, semantization, phraseological unit, ethno-lingual picture of the world.

Дыялектная мова, як і літаратурная, з'яўляецца не толькі сродкам чалавечых зносін, але і спосабам адлюстравання культуры, традыцый, асаблівасцей светабачання пэўнага народа. Даследаванне мовы рэгіёнаў, у тым ліку дыялектнай фразеалогіі, – гэта адзін са складнікаў вывучэння гістарычнага мінулага, этнічнай культуры і сацыяльна-эканамічнага жыцця людзей, якія пражываюць на пэўнай тэрыторыі. Як заўважае даследчыца А.С. Дзядова, «фразеалагічны і парэміялагічны фонд беларускай мовы змяшчае ў сабе маральна ўзважаны, мудры погляд на жыццё як на сістэму адносін чалавека да свету прыроды, грамадства, сям'і, родных і блізкіх» [1, с. 18].

Актуальнасць нашага даследавання тлумачыцца тым, што вывучэнне нацыянальна-культурнай адметнасці фразеалагічнага фонду народна-дыялектных гаворак у розных аспектах пашырае кола лінгвістычных даследаванняў і ў пэўнай ступені запаўняе сабой «лакуну» па праблемах, звязаных са спецыфікай мовы тых ці іншых рэгіёнаў Беларусі. Асаблівую ўвагу звяртаюць на сябе фразеалагічныя адзінкі дыялектнага тыпу, якія шы-

рока ўжываюцца ў народных гаворках Віцебшчыны і адыгрываюць вялікую ролю ў стварэнні этнамоўнай карціны свету беларусаў. Мэта артыкула – вызначыць структурна-семантычныя асаблівасці фразеалагічных адзінак, якія функцыянуюць у народных гаворках Віцебшчыны і семантызуюць рэлігійны светапогляд беларусаў.

Матэрыял і метады. Даследаванне праведзена на аснове аўтарскага слоўніка народнай лексікі, фразеалогіі і парэміялогіі “Вушацкі словазбор Рыгора Барадуліна [2], лексікаграфічнага выдання “Мова Сенненшчыны: дыялектны слоўнік” [3], а таксама “Рэгіянальнага слоўніка Віцебшчыны” (ч. 2) [4]. Агульная колькасць даследаванага моўнага матэрыялу склала больш за 30 фразеалагізмаў. Асноўнымі метадамі выступаюць метады кампанентнага аналізу і апісальны метады.

Вынікі і іх абмеркаванне. Усім вядома, што рэлігійныя вераванні ўзніклі яшчэ ў глыбокай старажытнасці. Яны выяўляюць асаблівасці працэсу пазнання чалавекам рэчаіснасці. Напрыклад, старжытныя людзі здаўна верылі ў фантастычных істот-духаў, якія садзейнічаюць або шкодзяць чалавеку ў яго справах. З прыходам хрысціянства на беларускія землі ў нашых продкаў з’явіўся іншы рэлігійны светапогляд. Таму невыпадкова, што ў склад фразеалагічных адзінак даволі часта ўваходзяць словы-кампаненты рэлігійнай семантыкі *бог, душа, чорт, рай, пекла, смерць* і інш.

Адной з найважнейшых постацей хрысціянскага веравучэння, як вядома, з’яўляецца Бог. Ён увасабляе такія якасці, як усемагутнасць і мудрасць. Людзі заўсёды шанавалі Бога і звярталіся да яго па дапамогу, бо лічылі Усявышняга абаронцам абяздоленых ад злых духаў. Таму, відаць, і з’явіліся шматлікія фразеалагічныя адзінкі, у тым ліку народна-дыялектнага паходжання, якія змяшчаюць у сябе зварот да Усявышняга. Напрыклад, *бóжа мой высóчанькі* ‘бажба’: *Затрасліся мае ногі: бóжа мой высóчанькі, памагі радоўку аднасіць* [3, с. 62]. Фіксуюцца таксама ўстойлівыя адзінкі з той жа семантыкай, але з кампанентам *гаспóдзь*: *гаспóдзь бóжачка* ‘выгук пры хваляванні’ [3, с. 62], *гаспóдзь на свеце*, *гаспóдзь мой Бог*, *гаспóдзь высóкі* ў значэнні ‘выгук пры незвычайным здзіўленні’. Напрыклад: *Гаспóдзь на свеце! – так ругаюцца – уцякай* [3, с. 108].

Заўважым, што даследаваныя ўстойлівыя выразы са структурным кампанентам *бог* могуць мець як станоўчую, так і адмоўную канатацыю. Даволі цікавым прыкладам з’яўляецца фразеалагізм *як у бóга за дзвярмі* (параўн. літ. *як у Бога за пазухай*), які ў залежнасці ад формы дзеяслова *жыць* мяняе сваю стылістычную афарбоўку. Так, фразеалагізм *як у бóга за дзвярмі (жыць)* выступае ў значэнні ‘жыць без клопатаў, заможна, у поўнай бяспецы’: *Жыла за мною як у бога за дзвярмі* [3, с. 61]. Фразеалагічная ж адзінка *як у бога за дзвярмі (пажыць)* мае значэнне ‘жыць вельмі дрэнна, з цяжкасцямі’ і шырока ўжываецца ў народна-дыялектнай мове Сенненшчыны: *Пажыла ты, баба, за гэтым алкаголікам, як у Бога за дзвярмі* [3, с. 61]. У “Вушацкім словазборы” Рыгор Барадулін падае фразеалагізм *Бог дарогу перабег* са станоўчай канатацыяй у значэнні ‘пашчасціць’ [2, с. 194].

Адмоўную канатацыю ў сваёй семантыцы ўтрымліваюць фразеалагізмы з кампанентам-назоўнікам *чорт*. У народных гаворках Віцебшчыны сустракаюцца ўстойлівыя адзінкі мовы, якія ўключаюць у свой склад назоўнікі *бес* і *кадук*. Трэба адзначыць, што ў славянскім фальклоры чорт паказаны нячысцікам, які супрацьстаіць Богу, чым і тлумачыцца зніжаная стылістычная афарбоўка даследаваных дыялектных фразеалагізмаў тыпу *чорт бы на цябе гаварыў* ‘калі нагаворваюць на некага, дапякаюць ці крыўдуюць’ [2, с. 218], *чорт яму казаў* ‘пра непаслухмянага чалавека, які будзе рабіць усё насуперак ці наадварот’ [2, с. 218], *чорта дома не было* ‘пашанцавала, бо не было перашкоды’ [2, с. 218], *і ў лес і ў бес* ‘не знаходзіць сабе месца’: *Конь у яго пасля абеду – і ў лес і ў бес* [3, с. 58], *кадук яго (яе) знаіць* ‘нічога не вядома пра каго-небудзь’, *чóрта шукаць* ‘безвынікова шукаць што-небудзь’: *У лес чорта шукаць пашлі? Якія цяпер грыбы!* [4, с. 335], *чóрцік у брылечку* ‘нічога няма’: *Усё прапіла: у хаце – чóрцік у брылечку* [4, с. 335] і інш.

Сярод разгледжаных моўных адзінак дыялектнага тыпу асобна можна выдзеліць фразеалагізмы, у склад якіх уваходзіць слова-кампанент *душа*. Гэтая лексічная адзінка мае некалькі значэнняў, адно з якіх мае прамое дачыненне да хрысціянскага светабачання людзей. Большасць разгледжаных фразеалагічных адзінак з такім структурным кампанентам абазначае маральныя якасці ці паводзіны чалавека. Напрыклад, *нячысты на*

душу 'пра лжывага, няшчырага чалавека': *Нячысты ты на душу* [3, с. 160], *не пабова душа* 'пра сквапнага, прагнага чалавека' [3, с. 160], *цыган за душой (на души) сядзіць* 'затоеная злосць ці калі сумленне точыць' [2, с. 218]. У народных гаворках Ушаччыны сустракаецца фразеалагізм *упасці ў душу* 'спадабацца, стаць як родны': *І так малец ім у душу ўпаў, што дрыжаць як над родным* [2, с. 215].

Заклучэнне. Як сведчыць даследаваны моўны матэрыял, прааналізаваныя фразеалагічныя адзінкі дыялектнага паходжання даволі шырока рэпрэзентуюць асаблівасці хрысціянскага светабачання беларусаў. Так, устойлівыя выразы са структурным кампанентам *бог* маюць станоўчую канатацыю і змяшчаюць у сабе словы-звароты да Усявышняга. Фразеалагізмы з назоўнікавым кампанентам *чорт* маюць адмоўную канатацыю, што не з'яўляецца выпадковым, паколькі ў этнамоўнай карціне свету нашага народа гэтая міфічная істота традыцыйна надзялялася адмоўнымі якасцямі і асацыявалася са злом. Кампанент *душа* ў складзе рэгіянальных фразеалагізмаў Віцебшчыны адлюстроўвае не толькі псіхічны стан чалавека, але і асаблівасці хрысціянскай веры ўвогуле.

Такім чынам, прааналізаваныя фразеалагізмы, якія шырока выкарыстоўваюцца ў народных гаворках Віцебскага рэгіёна, рэпрэзентуюць у сваёй семантыцы асаблівасці нацыянальнай рэчаіснасці, ментальнасці і паводзін нашых землякоў, пацвярджаючы той факт, што рэлігія выступае важным сродкам духоўнага выражэння беларускага народа.

1. Дзядова, А.С. Чалавек у люстэрку беларускай фразеалогіі і парэміялогіі : манаграфія / А.С. Дзядова. – Віцебск : ВДУ імя П.М. Машэрава, 2013. – 161 с. URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/3208> (Дата доступу 02.09.2022)

2. Вушацкі словазбор Рыгора Барадуліна / укл. Н. Давыдзенка ; прадм. У. Някляева. – Мінск : Кнігазбор, 2013. – 388 с.

3. Мова Сенненшчыны : дыялектны слоўнік. У 2 т. Т. 1. А-О / Нац. акад. навук Беларускі, Цэнтр даслед. беларус. культуры, мовы і літ., Філ. "Ін-т мовы і літ. імя Якуба Коласа і Янкі Купалы"; уклад.: Н.М. Бунько [і інш.]; навук. рэд. В.М. Курцова, Л.П. Кунцэвіч. – Мінск : Беларуская навука, 2015. – 424 с.

4. Рэгіянальны слоўнік Віцебшчыны: у 2 ч. / склад.: Г.К. Семянькова, Т.А. Грачыха, А.С. Дзядова [і інш.]; пад рэд. А.С. Дзядовой. – Віцебск: ВДУ імя П.М. Машэрава, 2014. – Ч.2. – 358 с. URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/14042> (дата доступу 01.09.2022)

“ХРАМ НАВУКІ” Ў ТВОРЧАСЦІ НАДЗЕІ ПЛАТОНАЎНЫ ЯРМАК

Сак К.С.,

навучэнка групы 31Н Полацкага каледжа ВДУ імя П.М. Машэрава,

г. Полацк, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – Сарасека Г.Г., магістр адукацыі

Ключавыя словы. Біяграфія, педагог, тэма, вобраз, “храм навукі”.

Keywords. Biography, teacher, topic, image, “temple of science”.

Надзея Платонаўна Ярмак – выдатны педагог, Заслужаны настаўнік БССР. Мужная жанчына, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны. Таленавіты паэт, член літаратурнага аб'яднання “Наддзвінне”.

Творчасць Надзеі Платонаўны вельмі шматгранная. Аб гэтым сведчаць зборнікі яе твораў “Мир души”, “Разожги костер души”, “Мая папараць-кветка”, “Дастаць зорачку”, “Рэха дабрыні”, “Всего понемногу”, “Незабыўныя сцяжынкi і дарогі”. Значнае месца ў іх займаюць творы грамадзянска-патрыятычнай тэматыкі, прысвечаныя:

– роднаму гораду, землякам-сучаснікам, вядомым палачанам (“Наш Полацк”, “Табе, мой Полацк”, “Прывітанне, Полацк”, “Хлебам і соллю”, “Вітаем вас”, “Вуліца Скарыны”, “Мы ў Полацку жывем”, “Жанчынам”, “Скарынаўскае свята”, “Прывітальная”, “Добры дзень, землякі”, “Мой Полацкі край”);

– святу Перамогі, ветэранам, сябрам-аднапалчанам, а таксама тым, хто ніколі не вернецца, але памяць пра якіх жыве (“Мы – салдаты твае, Перамога”, “Са святам вызвалення”, “Зорныя сны”, “Курган”, “Дзень вызвалення”, “Гарматы б'юць”, “Лясныя салдаты”);

– роднай навучальнай установе, калегам, выпускнікам (“Наш родны дом”, “Навукі храм”, “О каледж!”, “Выпускнікам”, “Премудрости свет”, “Мы – воспитатели”, “Дарагія калегі, сябры”, “Паходня ведаў”, “Моим ученикам”).